

Ana Vogrinčič Čepič

Matjaž Pikalo: *Rdeča raketa: Fant, ki se je smejal življenju.*

Ljubljana: eBesede, 2015.

Naslov Pikalovega najnovejšega mladinskega romana je pomenljiv na več ravneh. Čeprav se nanaša na avto, lahko – glede na podnaslov – v njem beremo tudi karakterizacijo glavnega junaka Jana ali pa rdečo raketo razumemo celo kot prisposodbo mladostnega norenja in evforije. Predvsem pa gre seveda za referenco na Kosovelovo pesem – “Jaz sem rdeča raketa, vžigam se in gorim in ugašam ...” –, ki se večkrat pojavi tudi v knjigi in za katero je Fran Zdravec zapisal, da predstavlja “najbolj ekspresivno človekovo podobo v slovenski liriki 20. stoletja, podobo človeka iskalca, ki je razpet med željo po izpolnjenosti svoje podobe in med dramo nepopolnega bitja, ki ga prizadevajo družba in čas, vzkipljiva kri in napor duha” (v *Sodobnosti*, 1976, let. 24, št. 12, str. 1017). Dejstvo, da Pikalo takoj na začetku pesem objavi v celoti, daje slutiti, da zgodba ne bo lahkotna in da trpki priokus Kosovelovih verzov še kako določa vsebino.

Kljub temu da avtor na samem začetku sicer izrecno zapiše, da “zgodba z resničnimi dogodki in osebam nima nobene zveze”, se tega občutka nikakor ne moremo znebiti, gotovo tudi zato, ker obenem pove, da je knjigo navdihnilo življenje Karla Laginje (1993–2009), ki se je končalo enako prezgodaj kot Janovo, dokumentarističen občutek pa še poglobljajo vložene črno-bele fotografije prizorov iz istoimenskega filma, po katerem je knjiga pravzaprav nastala (Matjaž Pikalo je, skupaj z Vojkom Anzelcem, tudi soavtor scenarija). Ko bralec, pospremljen z vsem tem paratekstem,

stopi v zgodbo, je tako že precej dobro pripravljen na čustveno in problem-sko paletu romana.

Rdeča raketa je zgodba o Janu, nenavadno brihtnem in nabritem fantu, genialnem izumitelju in popravljavcu pokvarjenih stvari, ki že od malega presega okvire pričakovanega, v dobrem in slabem. Kot se opiše sam: "Bil sem vesel otrok, na obrazu sem imel ves čas nasmeh, videti je bilo, kot da bi se smejal življenju. Moje oči so gledale na svet z velikanskim zanimanjem in navdušenjem, kot da se mu ne morem do konca načuditi. [...] Kdor me je videl enkrat samkrat, si me je zapomnil za zmeraj. Pa ne samo zaradi moje pojave, pač pa tudi zaradi duha. Zaradi pozitivne energije in neizmerne optimizma. Neusahljivega veselja in čiste svetlobe." Jan je fant z neizmerno karizmo, a obenem nekdo, ki mu nihče ni kos in ga ne more obvladati niti toliko, da bi ga uspel očuvati pred njim samim, in to niti takrat, ko ga mladostna zagnanost in občutek vsemogočnosti ženeta v resnično nevarnost. "Načina, na katerega bi me lahko ukrotil, enostavno ni bilo. Pa tudi načina, da bi me v nekaj prisilil, ne glede na to, ali je bilo to zame dobro ali ne, ne. Beseda moraš je pri meni preprosto naletela na gluha ušesa."

Njegovo zgodbo spremljamo od rojstva pa do najstniških let. Pikalo jo naniza skozi pet poglavij in v vsakem jo v prvi osebi pripoveduje eden od vpletenih, tako da dobimo pet perspektiv, pet doživljanj in pet glasov istega dogajanja. Posamično poglavje zato deluje kot nekakšen portret, sploh ker ga pospremi tudi fotografija vsakokratnega pripovedovalca.

Jan odrašča na kmetiji z očetom slikarjem in mamo učiteljico. "Bil sem otrok narave, gozda in vasi", pravi ... "Moja potreba po svobodi je bila neizmerna." Očetu podeželje ustreza, mama pa se počuti vse bolj osamljeno – moževo boemstvo jo spravlja ob živce, predvsem pa kljub vsej ljubezni in razumevanju nikakor ne more ukrotiti Jana, ki z vstopom v šolo niza neopravičene ure ter večje in manjše disciplinske prekrške. Tu sta še prijatelj Peter, ki odrašča z nasilnim, pijanim očetom, in sošolka Ana, zlorabljana hči iz bogate, ugledne družine. Ana je Janova simpatija, pozneje postane tudi njegovo dekle. Vsi so na neki način strašno sami, puščeni na cedilu, brez toplega, varnega doma.

Ko skušajo že v prvem razredu z oslom v vpregi pobegniti na morje in Anin oče, sodnik Flego, Janu zagrozi s tožbo zaradi načrtne ugrabitve, Janovi mami 'poči film', spakira kovčke in se odseli nazaj v mesto. Jan noče z njo, vsaj v prvem hipu ne, potem pa mu ne uspe več dohieteti njenega avta – in tako ostaneta sama z očetom. Prizor je mučen in ganljiv hkrati, še posebej ker ni jasno, ali je mama sina, ki je tekel za njo, spregledala, ali pa mu je vendarle namenoma ušla.

Sicer ljubeči oče, ki ve, da je "Jan drugačen otrok", po ločitvi vse več pije in vse manj slika, Jana prepušča samemu sebi, tako da ta odrašča v avtomehanični delavnici mojstra Berta brez vsakršnega občutka za red, mimo rutine in vzgojnih parametrov urejenega vsakdana. Ko se s Petrom zapleteta še v incident z Aninim očetom, ju ta – čeprav karambol na cesti zakrivi gospod sodnik sam – 'vzame na piko', sploh ker se Jan očitno zbliža z 'njegovo' Ano, Flegovo do sprevrženosti oboževano edinko. Zadnji konflikt je tako samo še kaplja čez rob: za Anin rojstni dan Jan in Pero priredita ognjemet presenečenja, a ko se prikaže razjarjeni Flego, Janu raketa eksplodira v roki in vžge streho Flegove vrtno ute.

Od tu naprej se stvari zaostrijo. Flego doseže, da Perota pošljejo v popravni dom; Jan se temu izogne le zato, ker mora na zdravljenje v bolnišnico, potem pa vpoklic doleti tudi njega. A še preden uspejo Jana spraviti v zavod, s Perotom skujeta 'bojni' načrt. V Bertovi delavnici namreč ves ta čas počasi 'nastaja' rdeča raketa, Janov samozgrajeni avto, ki naenkrat dobi jasno poslanstvo: omogočiti 'pot v svobodo'. Ko Janu (z nekaj 'izposojenimi' deli Flegotovega cryslerja) dejansko uspe sestaviti vozilo, je pobeg zares mogoč. Spontano, a ravno tako zares, se jim pridruži še Ana in vsi trije prezkodaj odrasli šestnajstletniki krenejo na pot. Cilj: festival samozgrajenih vozil v francoskem Le Mansu, ki ga je enkrat omenil navdušeni biker, poštar Brane.

Žal se načrt ne izide. Ko Pero na poti nespametno oropa pošto, so ubežnikom takoj na sledi. Medtem ko gresta Ana in Pero po bencin, Jana, ki ju z avtom čaka na bližnjem travniku, zasačijo policaji. Fant se ne da, z rdečo raketo skuša uiti, a ta dirka gre čez rob in Jana odnese na oni svet. Janova pripoved je tako v resnici pripoved njegove duše, ki nekje od zgoraj spremlja dogajanje po nesreči in se spominja celotne zgodbe. Roman se pravzaprav začne na koncu, a ne glede na to, da za ključni zaplet izvemo že v prvem poglavju, so vsa naslednja poglavja ravno tako zanimiva, ker avtor v vsakem niza nove podrobnosti.

Pripoved Ane, ki se dogodkov spominja kot študentka v Londonu, je subtilno podoživljanje bližine z Janom in mučnega odraščanja s posiljevalskim očetom; Pero se oglašja iz zapora, kjer je pristal po Flegovi zaslugi, in tam na delavnici kreativnega pisanja piše spomine, ki naj bi nekoč zrasli v knjigo, Janu v spomin. Proti pričakovanjem je eden izmed petih pripovedovalcev tudi Anin oče, pokvarjeni sadist, ki – za razliko od ostalih štirih pričevalcev – edini vzbuja odpor. Vpogled v njegovo morbidno otroštvo sicer v ničemer ne zmanjša njegove krivde, kljub temu pa jasno sporoča, da

so (bili) tisti, ki zlorablajo, največkrat sami žrtve zlorab, da v pomanjkanju dobrih izkušenj žrtev hitro rabelj postane.

V orisu Flega avtor morda preveč karikira, saj ta z vsako stranjo postaja bolj odvraten – izvemo, da je ob vsem ostalem tudi skorumpiran manipulator, da vara svojo ženo, da pije ... A po drugi strani Pikalu ne moremo očistiti stereotipiziranja. Nosilci avtoritet, ki bi jih lahko klišejsko negativno prikazal kot dežurne krivce (policaj, kriminalistka, učitelj Rogljiček in ne nazadnje starši), vsi ravnajo dobronamerno in so Janu vseskozi naklonjeni, a, kot rečeno, nihče zares ne ve, kako ravnati z njim, in tega se fant zaveda. Ostaja neukročen z vsemi dobrimi in slabimi posledicami.

Roman zaključí mehanik Berto, Janov 'pomembni drugi', ki se v spominih osredotoči na razstavo slik Janovega očeta, kjer se na otvoritvi kome-morativno zberejo vsi vpleteni, ki jih je fant tako ali drugače fasciniral.

Presenetljivo v besedilu ni čutiti scenarističnega tona; delo deluje povsem avtonomno, nikjer se mu ne pozna, da je nastalo po filmu, saj ima tako v jeziku kot strukturi vse značilnosti avtentične romaneskne proze. Kot v Pikalovih prejšnjih mladinskih delih – *Luža* (2002), *Modri E* (1998), *Samsara* (2006) – avtorju tudi tu uspe pri vsakem junaku posebej okarakterizirati govor, najbolj izrazito Perovega s slengom in Bertovega z dialektom. Dialogi so prepričljivi in poantirani, ker se avtor zna vživeti v glave govorcev. Pikalov jezik živi in raste z junaki: mali Peter v Janovi zgodbi tako recimo postane Pero, mama in tata pa Igor in Sonja.

Besedilo teče gladko, saj avtor s prepletom pripovedovalcev dodobra začini branje in uspe v že znano vsebino vedno znova vnesti napetost, tako da knjigo 'pogoltneš' na dušek. V ospredju je seveda zgodba o Janu, o čaru mladosti, o ljubezni in prijateljstvu, a roman ravno tako izrazito naslavlja socialno problematiko: disfunkcionalne družine, zlorabo, alkoholizem, zato bi ga lahko označili za problemski mladinski roman. Med drugim govori tudi o smrti, premišlja o večnosti in reinkarnaciji. "Energija vsakega od nas je večna in neuničljiva", je prepričan Jan. "Je zmeraj navzoča, tudi ko nas ni več, le da je drugače razporejena". Zato Jan z luninega krajca zadovoljno zre dol na Zemljo in opazuje, kako spomin nanj združuje vse njegove ljube.